

Woord vooraf

Ouderen tellen mee, en niet alleen in aantal

ANJA DECLERCQ

Na *Ongehoord en ongezien* is er nu *Recht op grijs*. Beide boeken gaan over de positie van ouderen in de samenleving, over wat daar aan schort en over wat we er aan kunnen doen.

Immers, we juichen wel collectief toe dat mensen gemiddeld langer blijven leven en vaak ook langer in goede gezondheid. Tegelijk percipieert een groot deel van de samenleving de vergrijzing als een probleem dat onze welvaartsstaat in gevaar brengt en krijgen ouderen – louter op basis van hun leeftijd – niet altijd de inspraak en de ondersteuning die ze verdienen. Er is een groot contrast tussen de groei in het aantal ouderen in onze samenleving en de mate waarin ouderen waardering ervaren en ten volle deel mogen uitmaken van die samenleving. En het is opvallend hoe jongeren worden aangemoedigd om hun individualiteit te ontwikkelen en hun eigen weg te gaan, terwijl men over “de” ouderen spreekt alsof elke 65-plusser dezelfde noden, wensen en verwachtingen heeft.

Ouderen maken een steeds groter deel uit van de bevolking, maar worden niet in dezelfde mate serieus genomen. Enkele maanden geleden stelde een luisteraar tijdens een radioprogramma voor dat het gepensioneerden verboden zou worden om tijdens de middagpauze of vlak na de werkuren naar de supermarkt te gaan. Vervang “gepensioneerden” door “allochtonen” of “gehandicapten” en de reacties zullen – zeer terecht – fel zijn. Dat de twee meest bekende Amerikaanse presidentskandidaten 70-plussers zijn of dat oud-ministers van voorbij de pensioenleeftijd, kandidaat zijn voor de Vlaamse of federale verkiezingen, leidt tot een debat over leeftijdsgrenzen voor kieslijsten. De grootste groep kiezers moet blijkbaar niet evenredig worden vertegenwoordigd.

Vanaf een bepaalde leeftijd lijkt je je verwachtingen en ambities te moeten temperen. Je hebt je kansen gehad, nu is het aan de jongere generaties. Het wordt voorgesteld als een concurrentiestrijd, terwijl een samenleving net gebaseerd is op wederzijds respect en waardering. Ouderen moeten niet meer hebben of kunnen dan jongere mensen. Er zou simpelweg onder volwassenen geen onderscheid mogen zijn op basis van leeftijd.

Agisme of leeftijdsdiscriminatie is een reëel probleem en dat heeft heel wat negatieve implicaties. Het maakt ongelukkig omdat het ouderen het gevoel heeft “niet meer mee te tellen” en “geen volwaardige burger meer te zijn”. Het veroorzaakt sociale uitsluiting en isolement. Niet alleen ouderen hebben last van dat agisme. Een tweedeling in de samenleving tast immers ook de sociale cohesie en de solidariteit aan. Verbinding maakt iedereen gelukkig.

Een deel van het probleem ligt in het beeld dat ouderen de maatschappij veel kosten en dat ze niets meer bijdragen aan de economie. Het is ten eerste een misverstand dat “alle” of “de meeste” ouderen hulpbehoevend zijn en daarom kosten. De overgrote meerderheid woont

zelfstandig thuis, zonder hulp. Heel veel ouderen bieden net zelf hulp aan anderen. De Zorg-enquête 2021 van het Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin toont dat bijna 22% van de Vlaamse mantelzorgers ouder is dan 65 jaar. Ze geven hulp en ondersteuning aan partners, hoogbejaarde ouders, kinderen of vrienden. Ook bij de zorgvrijwilligers zijn ouderen sterk vertegenwoordigd: bijna 40% is 65 jaar of ouder. Dat op zich nuanceert al de stigmatiserende krantenkoppen over de kosten van de vergrijzing die de pan uitswingen. De economische waarde van de mantelzorg die ouderen geven en het vrijwilligerswerk dat ze doen, is niet te onderschatten.

De pensioenlast is inderdaad een probleem, maar die heeft veel te maken met de onaanpastheid van een systeem dat dateert van vlak na de Tweede Wereldoorlog, waarbij de manier van het opbouwen van pensioenrechten onvoldoende aangepast is aan grondige verschuivingen in ons sociaaleconomisch model. Bovendien werken heel wat gepensioneerden nog na hun pensioen. Daarmee dragen ze bij aan de sociale zekerheid en de belastingen, naast de onbetaalde taken die zij opnemen.

In datzelfde radioprogramma waarin werd gepleit voor een verbod op ouderen in de supermarkt tijdens de spitsuren, reageerde een 65-plusser dat hij elke voormiddag werkte in een flexi-job en elke namiddag bij zijn hoogbejaarde moeder was om mantelzorg te geven. Bijgevolg had hij enkel tijdens de avondspits tijd om naar de supermarkt te gaan.

Een eerste reden waarom dit boek er moet zijn, is bijgevolg de nood aan het streven naar een “leeftijdsblinde” maatschappij, waar ouderen gewoon volwassenen zijn met iets meer jaren op de teller. Ook zij willen een stem in elk debat. Daarvoor moet een draagvlak gecreëerd worden bij de besluitvormers centraal en lokaal, bij de initiatiefnemers, in het middenveld en bij de gehele bevolking.

Actief ouder worden versus actief maatschappelijk mogen participeren

In de huidige samenleving ligt veel nadruk op de eigen verantwoordelijkheid. Er is geen “sluier van onwetendheid” meer over wat goed is voor de gezondheid en wat er slecht voor is, over wie meer of minder risico loopt op financiële en andere problemen. De Wereldgezondheidsorganisatie lanceerde mede in dit kader het concept “actief ouder worden”. Het verwijst naar het streven naar een gezonde levensstijl en naar het behoud van je fysieke, mentale en sociale welzijn tijdens het verouderingsproces. In plaats van passief toe te kijken, word je geacht een actieve rol te spelen in het behouden van een goede gezondheid en welzijn.

Daar is uiteraard niets op tegen, tenzij het beschuldigend wordt gebruikt. Niet iedereen beschikt over dezelfde mogelijkheden en capaciteiten dat alles in de praktijk om te zetten. Niet iedereen is even geletterd, sommigen misten de digitale trein en anderen groeiden op met een andere taal. Bij ouderen is het om te beginnen zo dat de groep van 65-plussers uit verschillende generaties met heel verschillende levenslopen bestaat. Iemand die nu 70 is, leidde een heel ander leven dan iemand die nu 95 is. En ook binnen dezelfde leeftijdsgroep of generatie zijn er uiteraard grote verschillen. De mate waarin iemand actief ouder kan worden, hangt ook af van het leven dat die persoon heeft kunnen leiden. Een kindertijd in armoede heeft

nog altijd effect op de gezondheid en de levensomstandigheden van een zeventiger. De job die je uitvoerde, had meer of minder impact op je gezondheid en gaf je al dan niet de kans om te sparen en een hoger pensioen te verwerven op latere leeftijd. Dergelijke effecten zijn cumulatief. De ene persoon kan dus veel “beter” of “gemakkelijker” actief ouder worden dan de andere, zonder dat er schuld of onwil aan de basis van dat verschil ligt.

Misschien moeten we het accent minstens even sterk leggen op actief maatschappelijk mogen participeren. Als er dan toch welzijns- of gezondheidszorg nodig is, dan moet die ook beschikbaar zijn en aangepast aan de diversiteit van de levens en de verwachtingen van ouderen. Ouderen willen net zo goed kiezen als wie jonger is. Ze houden niet allemaal van hetzelfde en ze worden niet allemaal van hetzelfde gelukkig. Dit boek biedt inzicht in die verschillen en handvatten om er rekening mee te houden. En ook dat is een reden om dit boek te lezen en de boodschap te verspreiden. Het is verplichte lectuur voor iedere politicus en voor iedere beleidsmaker.